

Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İsti'are ve Kinaye

İbrahim SÜRÜCÜ*

Öz

Sistematize edilip adı konulmuş bütün bilimsel kural ve kuramlar sistematize ettiği kural/kuramın kendisiyle başladığını iddia edemez. Yer çekimi kanunu keşfedilmeden önce de yer çekimi kanununun var olduğu gibi. Sosyal hayatta farkında olarak veya olmayarak kullana geldiğimiz dil, içerisinde birçok edebi sanat barındırmaktadır. Bu durum bu gün geçerli olduğu gibi geçmişte de böyleydi. Arap toplumu edebi sanatları varabildikleri en üst düzeyde kullanıyor ve bunun üzerine günümüz modasıyla festivaller düzenliyorlardı. Kur'ân bu ortamda nazil olmuş ve indiği toplumun bu özelliğini nazara alarak hidayete başlamıştır. Kur'ân Arap toplumundan farklı olarak kullandığı edebi sanatları sadece sanat olsun diye ifadelendirmemiştir. Kur'ân, bu minvalde kullandığı edebi sanatlarda kendini onlardan üstün göstermiş ve bu yolla gelen ayetlerin aşkın bir varlıktan geldiğine onları iknaya çalışmıştır. Bu yönüyle Kur'ân ebedi bir mu'ciz kitap olma vasfını ortaya koyarken diğer taraftan da kinaye ve isti'are gibi sanatlarla konuşma üslubunda edebîin ehemmiyetine işaret etmiştir.

Anahtar kelimeler: *belağat, kinaye, isti'are*

Abstract

The Metaphor and the Allusion Within Framework Some Ayats in the Qur'an

Every scientific rules and theory which has been systematised and given names can't claim that rules theory that it systematised started with it like the law of gravity before being discovered there was the law of gravity. Whether being aware of it or not, the language which we have been using in social life it contains a lot of literary arts. This condition is and was so. Arab population was using literary arts at a top level so they were making festivals as today's fashion festivals. The holy Quran had came down in this situation and started to guide taking into consideration this feature the holy Quran hadn't used the literary which was different from Arab population, just as a literary theory. The holy Quran, in this respect had showed itself more superior than them and tried to convince that the come ayats are coming from a superior creature in this respect the holy Quran, on one hand showed its being miracle qualification on the other hand it pointed out the importance of the allusion and metaphor which are being used.

Keywords: *eloquence, allusion, metaphor*

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi,
isurucu@beu.edu.tr

GİRİŞ

Kur'ân'ı Kerim kutsal bir kitap olmakla beraber içinde Arap edebiyatının hemen hemen bütün edebi sanatlarını barındırmaktadır. Bu, Yüce Yaraticının kullarının anlayış seviyelerine uygun bir dil kullanmasından ileri gelmektedir. O (c.c), kulları hidayet yolunu bulsun diye onların anlayış seviyelerine göre bir üslup kullanmış ve aynı zamanda onların *edeb* dünyalarına da hitap etmiştir.

Duygu, düşünce, olay ve olguları, etkili ve güzel biçimde anlatan söz sanatı olarak tanımlanabilecek olan edebiyat ve buna bağlı olarak gelişen edebi sanatlar Kur'ân'da da yerli yerinde kullanılmıştır. Bu edebi sanatlar o günkü insanın edebi zevkini doyuracak kadar güzel kullanılmıştır ki edebiyat ve belâğatta epey ilerlemiş olan Araplar Kur'ân'ın bu üslubu karşısında hayran kalmışlardır. Öyleki edebi sanatların işin ehli tarafından bu şekilde kullanımı daha sonra gelen nesiller için teşride farklı yorum yapabilme kolaylığı doğurmuştur.

Kur'ân hukuk ve ibadet kitabı olmakla beraber aynı zamanda toplumsal edeb ve toplumu olgunlaştırma kitabıdır. Örneğin Kur'ân toplumda mahrem addedilen meseleleri serdederken edeb dairesinde bir üslup kullanır ve direk bir şekilde mahrem addedilecek olan olay/objeden bahsetmez.¹ Bu üslup sosyal hayat açısından toplumdaki bireylerin konuşma esnasında yerine göre değişik üslup ve kelimeler kullanması gerekliliğine işaret etmektedir. Nitekim İbn Abbas'tan gelen mevkuf bir hadiste "Allah kerimdir istediği şeyde kinaye eder..."² buyrulurken yerine göre kelime ve üslup seçmenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Arap dil ve edebiyatının en doruk noktada olduğu zamanlarda nazil olan Kur'ân kendine ait yeni bir edebi üslupla hitap ederken aynı zamanda birincil amaç olarak hidayet amacı taşıdığını da beyan etmektedir.

Bu çalışmamızda girişten hemen sonra beagat ilmi ve gelişim süreci hakkında bilgi vererek, bu ilmin bölümleri olan "beyân, meâni, bedi'" ilimlerinden ve bunları oluşturan konulardan bahsedildi. Daha sonra Arap beagati ve edebiyatında geniş bir yere sahip olan isti'âre konusu; son olarakta mecazlar bahsinde önemli bir yer tutan kinaye konusu geniş bir şekilde açıklandı. Bu bölümde kinayenin kısımları, türleri verilerek ayetlerden misallerle açıklandı.

Çalışmamızda ulaşmaya çalıştığımız ana hedef, edebi sanatlar özellikle kinaye ve isti'âre hakkında bilgi vermek ve bu sanatların Kur'an'da kullanımlarını bazı örneklerle vermektir. Kendi içinde anlamları olan bu edebî sanatları öğrenen okuyucunun Kur'ân'dan daha iyi istifade etmesi, Kur'ân'ın eşsiz i'caz ve belâğatından bir nebze de olsa haberdar olmasında diğer bir hedeftir.

¹ Örnek olarak bkz.: Nisa, 4/21; A'raf, 7/189.

² 'Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Askalanî, *Tağliku't Ta'lik*, Daru'l Evkaf, Katar, ts. No: 1403.

1.BELAĞATIN TANIMI VE TARİHSEL SÜRECİ

1.1.Belağat İlmi

Belağat; lügatte, “ulaşmak, varmak, hedefe ulaşmak, nihayete ermek, idrak etmek, kâfi gelmek, idare etmek, te'kidde son hadde varmak, maksadın nihayetine ulaşmak, erginlik çağına girmek, olgunlaşmak, sözün açık-seçik olması”³ gibi manaları ifade eder. Bununla beraber belağat, kullanıldığı yer ve eşyaya göre de değişik anlamlara gelebilecek esnekliğe sahiptir. Mesela hurma ve bu cins ağaçlar için kullanıldığı zaman “meyve verme zamanı geldi”; rahatsızlık, hastalık için kullanıldığı zaman “şiddeti arttı, fazlalaştı”; kişi için kullanıldığında “fasih, dolambaçsız, açık-seçik bir şekilde konuştu” anlamlarına gelmektedir.⁴

Bir meleke olması yönüyle belağat; bir düşüncenin sözlü veya yazılı olarak, kifayet edecek derecede ve vaktinde ifade edilmesidir. İlim olması bakımından belağat, düzgün ve yerinde söz söyleme usûl ve kaidelerini inceleyen, beyân, meâni ve bedî' olmak üzere üç fenne ayrılan ilim dalıdır. Klasik Belağat kitaplarında "fasih bir sözün muktezay-ı hale mutabık olarak ifade edilmesi" ⁵ şeklinde tarif edilmiş ve iki kısımda incelenmiştir:

1- Kelâmın Belağatı: Bir sözün hem fasih/kusursuz olması, hem de durumun gereğine (mukteza-yı hale) uygun olmasıdır.⁶ Yani yerine ve adamına göre söz söylemektir.

a) Hâl: Makam olarak da ifade edilir.⁷ Konuşanı, kendine has bir tarzda konuşmaya icbar eden durumdur.

b) Muktezâ: Muktezâ'ya hal'in gereği de denilir. Sözün, özel bir tarzda söylenmesini gerektiren duruma “mukteza” denir; Örneğin övme, ibarenin itnâb şeklinde söylenmesini gerektiren bir durumdur. Muhatabın zeki olması, ibarenin i'caz üslubuyla söylenmesini gerektiren bir durumdur. Muhatabın zeki olmaması durumunda sözün i'cazlı söylenmesi ‘mukteza’yı hal olma’ durumunu i'caz yönüyle ortadan kaldırır.⁸

³ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, Lisanü'l-Arab, Dâru's-Sâdir, ts.,Beyrut, II/ 544-545; Kazvînî, el-Hatîb Celâluddîn Muhammed b. Abdîrahmân, *el-İzâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa, el-Meânî el-Beyân el-Bedî'*, nşr. İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kâhire 2003, s. 23.

⁴el-Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, (Nşr.: Mektebetü't Tahkikü't-Türâs fi Müesseseti er-Risâle) Beyrut, 1987,s. 226; Hulusi Kılıç, “Belâğat”, *T.D.V., İslam Ansiklopedisi*, İst., 1988-2007, V/380.

⁵ Abdülazîz Atîk, *İlmü'l-Meânî*,(nşr.: Dâru'n-nehdati'l-'arabiyye), Beyrut, 1985, s. 7; Nusreddin Bolelli, *Belagat Kur'an Edebiyatı*, MÜİF Yay., İst., 1993, s. 20.

⁶et-Teftazânî, Sadeddin Mesud bin Ömer bin Abdullah, *Muhtasaru'l-Meânî*, Sahabe Kitapevi, Gaziantep, ts., I/27.

⁷ Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 13.

⁸ Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 13.

2- Mütakellim'in Belağatı: Hangi amaç doğrultusunda olursa olsun, mütakellimin yani konuşanın meramını, muktaza-yı hale uygun bir şekilde, belîğ bir konuşmayla (kelamla) açıklayabildiği bir meziyyettir.⁹

1.2. Tarihsel Süreci

Belağat, farklı kültür ve medeniyet ortamlarında eski dönemlerden günümüze kadar varlığını koruyarak gelmiştir. Bu süreçte Belağat ilminde ciddi anlamda gelişmeler de meydana gelmiştir. Çok farklı olmalarına rağmen İran, Yunan, Rum ve Hint kültürlerinde Belağatin varlığından ve Belağat anlayışından söz etmek mümkündür. Belağat ilmiyle ilgilenip eserlerinde ilk defa yer veren ve tedvin çalışmalarında bulunanların Yunanlılar olduğu düşünülmektedir. Nitekim Aristo'nun (MÖ. 322) "*Hitâbet Sanatı (Retorika)*" ve "*Şiir Sanatı (Poetika)*" adlı iki eserinde, belağatin emir, istifhâm, fasl, vasl, mecâz, teşbih, i'câz, itnâb, tevriye, tekâbül, tıbâk, istiâre ve mübâlağa gibi konularına dair işâretler bulunmaktadır.¹⁰

Ayrıca Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Arapların güzel söz söyleme sanatında mahir olduklarına, şiirden, fesâhat ve belağattan anladıklarına, aralarında edebî zevk sahibi kimselerin bulunduğuna işâret eden birçok âyet-i kerîme de mevcuttur.¹¹ Buna bağlı bir misal olarak; Yemen halkından birisi bir miktar ticaret malıyla Mekke'ye gelir. Malını Benû Sehm kabilesine mensup bir adama satar. Malı satın alan alıcı, satıcının parasını vermeyince adam malını geri almak ister; fakat alıcı malı vermez. Bunun üzerine satıcı, bir taşın üstüne çıkıp yüksek sesle mağduriyetini dile getiren şu şiiri okur:

يال قُصي لمظلوم بضاعته بيبطن مكة ثائي لدار أوالنفر
واشعث مُحرم لم يقض حُرمتَه بين المقام و بين الركن والحجر¹²

Tarihi sürecine baktığımızda belağat ilmi ilk dönemlerden itibaren aktif olarak kullanılmasına rağmen ayrı bir dal olarak yazıya geçmemiştir. İlk dönemlerden sonra belağat ilminin müstakilleşme süreci daha çok edebi tenkit şeklinde başlamıştır.¹³ Belağat ilminin gelişim ve ayrı bir ilim dalı olarak müstakilleşme süreci değişik dönemlere ayrılarak incelenmiştir.

Birinci Dönem: Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlünden yaklaşık IV. y.y. sonlarına kadar devam eden bu dönemdeki belağat çalışmaları dil ve edebiyat, tefsir, edebi tenkit ve kelam ilimleri ile karışık bir şekilde ele alınmıştır. Belağatin mezkur ilimler içinde işlenmesindeki esas gaye belağat konularını sistematize etmekten öte Kur'ân-ı Kerim'i layıkıyla anlama çabaları içinde değerlendirilebilir.

⁹ Teftazânî, *a.g.e.*, I/31.

¹⁰ Mehmet Yalar, *el-Hatib el-Kazvîni ve Belâgat İlmindeki Yeri*, s. 68.

¹¹ Bkz.: Bakara, 2/204; Ahzâb, 33/19; Zuhrûf, 43/50.

¹² Nesim Sönmez, "Hilfu'l-Fudûl Teşkilatı", XLI, *AÜFİD*, 2014, s. 400.

¹³ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâge*, Daru'l Ma'rife, Beyrut, 1999, s. 46-47.

Belağatın, bir ilim dalı haline gelme sürecini başlatan ve bu konuda “*el-Beyân ve't-Tebyîn*” adlı eseriyle ilk adımı atan âlimin, el-Câhız (ö. 255/868) olduğu ifade edilmektedir. İlk tedvin edilen eserlerden biri de, Ebû'l-Abbas Abdullah İbnü'l-Mu'tezz (ö. 296/908)'in “*el-Bedî*” adlı eseridir. İbnü'l-Mu'tezz, kaleme aldığı bu eserinde, zamanın şâir ve edipleri tarafından bilinen sanat ve edebî bilgileri toplamıştır.¹⁴

İkinci Dönem: X. y.y. sonralarından XIV. y.y. sonralarına kadar devam eden ve belağatın müstakil bir ilim halinde teşekkül etmeye başladığı, terimlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde yazılan eserlerde belağat konuları ön planda çıkmaktadır.

Bu dönemde yazılan başlıca eserler: Bedruddîn Muhammed b. Muhammed İbn Mâlik (ö. 686/1287)'in “*el-Misbâh fî İhtisâri'l-Miftâh*”ı, Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvî'nin (ö. 739/1338) de, adı geçen eserin üçüncü kısmına “*Telhîsu'l-Miftâh*” adıyla yaptığı ihtisâr ve şerhi, Allâme Adududdîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Îcî (ö. 755/1354)'nin “*el-Fevâidü'l-Gıyâsiyye*”si, beağat alanında ünlü eserlerdir. Ayrıca el-Kazvî'nin *Telhîs*'ine, allâme Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî (ö. 792/1209)'nin, *el-Mutavvel 'Ale't-Telhîs* ve *Muhtasarü'l-Mutavvel 'Ale't-Telhîs*'i, Seyyid Şerîf el-Cürçânî (ö. 816/1413)'nin, *Havâşi's-Seyyid 'Ale'l-Mutavvel* adlı eseri de önem arz eden eserlerdendir.¹⁵

Belağat ilmiyle ilgili yapılan bu hususi çalışmaların yanında, kelâm ve usulü fıkıhla ilgili eserlerde ve özellikle de, Sibveyh, el-Muberrid, İbn Cinnî, Râzî, Zemahşerî, Beyzâvî gibi müfessir ve dilcilerin eserlerinde, belağatla ilgili geniş nazari bilgiler ve bu bilgilerin, Kur'ân tefsîrine tatbiki ile alakalı önemli uygulamalar görülmektedir.¹⁶

Üçüncü Dönem: XIX. y.y. in ortalarından XIX. y.y. sonralarına kadar devam eden bu uzun dönemde diğer bir çok ilim alanında olduğu gibi belağat ilminde de bir duraklama başlamıştır.¹⁷

Dördüncü Dönem: XIX. y.y. sonlarından günümüze kadar devam eden, İslam dünyasının Avrupa ile temasa geçmesinden sonra bir takım yenilik arayışlarının başladığı dönemdir. XX. y.y. beağatçıların özelliği daha önceki dönemlerde yazılıp, bu dönemin başlarında neşredilen metin, şerh ve haşiyelerden faydalanarak konuyu kendi düşüncelerine göre ifade etme yoluna başvurmalarıdır.¹⁸

¹⁴ Süleyman Gür, *Kâzî Beyzâvî Tefsîrinde Belâğat İlmi ve Uygulanışı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, s. 34.

¹⁵ Gür, *a.g.e.*, a.y.

¹⁶ Mustafa Kırkız, *Arap Belâğat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan yay., 2014, s. 175.

¹⁷ Hulusi Kılıç, “Belâğat” *T.D.V., İslam Ansiklopedisi*, İst., 1988-2007, V/380-383.

¹⁸ Kılıç, *a.g.e.*, V/380-383.

Belağatla ilgili eserlerde beyân, meâni ve bedî' şeklindeki üçlü tasnif aynen devam etmiş lakin 'Bedîyyat' ismi altında Hz. Peygamberin hadis metinlerini konu edinen ve her beytinde bir bedî' sanat kullanılan farklı bir nazım şekli ortaya çıkmıştır.¹⁹

Balağat ilminin tarihi seyrine kısaca değindikten sonra, kendi eserlerinde belağat konularına yer vermiş bazı âlim ve bu alimlerin eserlerini de vermek istiyoruz:

a- **Belağat İlmîni Nahiv İlmi İçerisinde Ele Alan Müellif Ve Kitabı:** Sibeveyh (ö. 180/796): Asıl adı Ebu Bîşr Amr b. Osman b. Kanber olan ve daha çok Sibeveyh olarak tanınan alimdir. Bu Âlim 'el-Kitâb' ismindeki eserinin birçok yerinde Belağatla ilgili konuları ele almış ve bu konuyu işlemiştir. Asıl alanı dilbilim olmasına rağmen Sibeveyh, tarih boyunca Belağat le ilgili konularda kaynak kabul edilmiş bir bilgindir.²⁰

b- **Belağat İlmîni Edebiyat İçerisinde Ele Alan Müellifler Ve Telifleri:** el-Câhız (ö.255/869): Asıl adı Ebu Osman Amr b. Bahr b. Mahbub'dur. Basra'da doğduğu rivayet edilen el-Cahız tahsilini de Bağdat ve Basra bölgesinde tamamladı.²¹ el-Cahız, özellikle Beyan adlı eserinde Kur'ân'ın beyan hakkındaki örneklerini alıntılıyarak kitabına almıştır. Buna bağlı olarak el-Cahız'ın eserleri belağat ı ele alma bakımından diğerlerine göre farklı bir yöntemle sahiptir.²²

c- **Belağat İlmîni, Tefsir İçinde Ele Alan Bazı Önemli Müellifler:** Asıl adı Ebu Kasım Mahmud b. Ömer el-Harezmî olan ez-Zemahşerî (6.538/1143) meşhur kitabı el-gayelerine baktığımızda birincisi Mutezile mezhebinin görüşlerinin Kur'ân'a dayandırılarak insanları Mutezile mezhebine inandırmak ikincisi de Kur'ân 'ın muceziliğinin Belağat materyalleriyle ispat etmek.²³ Konumuzla ilgili olan ez-Zemahşerî'nin ikinci gayesi doğal olarak eserinde Belağat konularını işleymesini sonuç vermiştir. Ez-Zemahşerîyi farklı kılan durum ise onun dönemine kadar Belağat ilminin belli bir olgunluğa erişmiş olmasıdır.²⁴ Dolayısıyla ez-Zemahşerî'nin kitabına aldığı Belağatle ilgili konular daha somut ve daha örneklendirilmiş bir mahiyet arz etmektedir.

Belağat İlmîni Edebiyat İçerisinde Ele Alan Bazı Müellifler ve Telifleri:

- 1- el-Câhız (ö.255/869), el-Beyân ve't-tebyîn.
- 2- el-Müberred, Ebu'l Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdilakber (Ö. 286/899), el-Kâmil.

¹⁹ el-Kazvinî, *a.g.e.*, s.41.

²⁰ Kırkız, *a.g.e.*, s. 165.

²¹ Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu' Cemû'l Udeba*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût, 1991, IV/474.

²² Kırkız, *a.g.e.*, s. 189.

²³ Ebû'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût, 2006, I/7.

²⁴ Kırkız, *a.g.e.*, s. 186.

- 3- İbnu'l-Mu'tezz, Ebu'l-'Abbâs Abdullah b. el-Mu'tezz b. el-Mütevekkil b. el-Mu'tesım (ö.296/909), Kitâbü'l-Bedil.
- 4- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî (0.392/1002), Sırru's-sınâ'a ve't-Tasrîfu'l Mulûkî, Sırru's-Sına'a.
- 5- Ebû Hilâl el-'Askerî (0.395/1005), Bu müellif, Kitâbu's-sına'ateyn.
- 6- el-Hasan b. Reşîk el- Kayravânî (0.463/1071), el-'Umde.²⁵

1.3.Belağat İlminin Bölümleri

Belağat ilmi, beyân, meâni ve bedî' olmak üzere üç bölüme ayrılır.

1.3.1.Beyân İlmi (العلم البيان):

Sözlükte ortaya çıkmak, açık seçik olmak, açıklamak, anlaşılır hale getirmek gibi anlamlara gelir. Beyân ilmi; Teşbih, mecaz ve kinaye (v. s.)'den bahseden bir ilimdir.²⁶ Beyân bir maksadı değişik yollardan ifade etmenin usul ve kaidelerinden bahseden bir ilim dalıdır. İfade sahibinin dile getirmek istediği bir anlamı çeşitli yollarla ifâde etmesi mümkündür.²⁷

İstılahta ise Belağat ilmini meydana getiren üç alet ilminden birisi olarak ele alınmakta ve şu şekilde tanımlanmaktadır: Beyân, “*mânayı ifâdede lafzı açıklığa kavuşturmak için gerekli olan melekeyi kazandıran ve bununla ilgili kaidelerin bütününe içine alan bir ilim*” ve “*bir mânayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğreten, belirli usul ve kuralları olan bir ilim dalı*”.²⁸

1.3.2.Bedî' İlmi (العلم البديع):

Bedî' kelimesi بَدِع kökünden gelmiştir ve el-Bedî' “yaratan, örneksiz, benzersiz ve modelsiz bir şekilde bir şeyi icâd eden” demektir. Kur'ân-ı Kerim'de Bakara suresindeki “بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” “*O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır.*” meâlindeki âyette yer alan kelime bu mânayı ifade etmektedir.²⁹

Bir Belağat ıstılahı olarak Bedî' kavramı “hâlin muktezâsına uyan, delâlette açıklayıcı, kelâmın güzelleştirme yollarına ait bilgiler mecmuâsı”, “kelâmı lafız ve mâna yönünden güzelleştirmeyollarına ait bilgileri ihtivâ eden ve bu husustaki kaideleri inceleyen ilim dalı”, “muktezâyı hâle uygun sözlerin lafız bakımından kusursuz, mâna yönünden makul ve aynı zamanda bir âhenge sahip olmasının usûl ve kâidelerini inceleyen ilim”, “Kelâmın lafız ve mânalarının güzelleştirme yollarına ait bilgileri inceleyen bir ilim”³⁰ diye târif etmek mümkündür.

²⁵ Bolelli, a.g.e., s., 2-6.

²⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XI/67; İbrahim Kâfi Dönmez, “Beyân” T.D.V, *İslam Ansiklopedisi*, İst., 1988-2007, VI/22-25.

²⁷ Bolelli, a.g.e., s. 35.

²⁸ Hikmet Akdemir, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yay., 1999 İst., s. 228.

²⁹ Bakara, 2/117.

³⁰ Akdemir, a.g.e., s. 8; Bolelli, a.g.e., s. 309; Kırkız, a.g.e., s. 54.

1.3.3.Meânî İlmi (العلم المعاني):

Meânî “مَعَانِي” kelimesi, mâna kelimesinin çoğuludur. Mâna, lügatte “maksûd” yani “kastedilen şey” demektir. Edebî bir ıstılah olarak mâna, zihnin tasavvur ettiği şeyin lafızla ifâdesidir.³¹

Belağatin mühim üç ilim dalından biri meânîdir. Sözün yerinde kullanılması ve halin gereğine göre uğrayacağı değişiklikler, bu ilme konu olmuştur. Lafızların “muktezâ-yı hâle” mutabakatını bildiren ahvâle dair usûl ve kaideleri açıklayan ilim olarak târifi yapılabilir.³²

Meânî ilmi nahvin rûhudur, onun sebep ve gayelerini açıklar. Bir cümlemin ne zaman haber, ne zaman inşa yapılacağı, kasr, fasl ve valsın ne zaman gerekli olduğu, cümledeki öğelerin takdim ve tehirlerinin ne zaman mârife, ne zaman nekre yapılacağı ve benzeri konuların hepsi, bu ilim vasıtasıyla öğrenilir. Bu konuların bilinmesi de Kur'ân-ı Kerim'in i'cazının anlaşılmasında büyük kolaylıklar temin eder.

1. İSTİ'ÂRE (الإستعارة)

İsti'are, beyan ilminin en önemli konularından biridir. Sözlükte; bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemektir.³³

Bir Beyân terimi olarak isti'are; hakikî mânâ ile mecazî mânâ arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin mânasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Ayrıca bunda, hakîki mânâyı kastetmeye engel olan bir karinenin bulunması gerekir.³⁴

İstiare; müşebbeh, teşbih edatı ve teşbîh yönü hazfedilerek sadece müşebbehün bih kullanılan teşbihlerdendir.³⁵ Daha anlaşılır bir tarzda izah edecek olursak istiare, bir kelimenin manasının geçici olarak alınıp başka bir kelimenin yerinde kullanılmasıdır. Misal: "وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ" "Başım ağardı."³⁶ Aslında "إِشْتَعَلَ" / alevlendi lafzı ateş için kullanılır. Fakat burada saçın zamanla ağarıp tamamen renk değişimine işaret için kullanılmıştır. "إِشْتَعَلَ" lafzı hakikat olan "saçım ağardı" demekten çok daha belîğdir.³⁷ Saçın ağarmasını alevden isti'are edildiğini belirten Zemahşerî, "burada ihtiyarlık, ateşin alevlerine benzetilmiştir. Çünkü ihtiyarlıkta saçların beyazlığı ve o beyazlığın saç içinde dalgalanması tıpkı ateşin alevlerine benzer. Dolayısıyla aleve ait olan özellikler isti'are yoluyla saça verilmiştir"³⁸ diyerek Kur'an'ın bu ayette belağate ait bir nükte olan isti'areye yer

³¹ Akdemir, *a.g.e.*, s. 227.

³² İsmail Durmuş, "Meânî", *DİA*, XXVIII, 204.

³³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV/618-619; Bolelli, *a.g.e.*, s. 79.

³⁴ Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 160; Hacımüftüoğlu, *a.g.e.*, s. 90.

³⁵ Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 160.

³⁶ Meryem, 19/4.

³⁷ İsmail Durmuş, İskender Pala, "İsti'are", *DİA*, İst., 1988-2007, XXIII/ 315-318.

³⁸ Zemahşerî, *a.g.e.*, I/632.

verdiğine işarette bulunur. Bununla beraber bazı âlimlere göre ayette kullanılan isti'arenin maksadı yaşlılığın gizli ve batinî yönlerine vurgu yapmaktır.³⁹

Peygamber efendimizin (sav) şu hadisini de örnek olarak verebiliriz: Fatma binti Kays isti'are etmek için Hz. Peygambere gelerek kendisi ile Ebu Cehm'in ve Muaviye b. Ebi Süfyan'ın evlenmek istediklerini söyler. Hz. Peygamber de (sav) kendisine: "Ebu Cehm esasını omzundan indirmez. Muaviye de bol topraklı bir adamdır. Sen Usâme b. Zeyd ile evlen."⁴⁰ buyurur.

Bu hadisteki "Cehm esasını omzundan indirmez." Cümlesinde anlatılmak istenen duygu daha belîğdir. Bu tabir, o kişinin kızgınlığını ve hanımını dövebileceğini anlatmak için kullanılmıştır.

İsti'âre, akl-i mecaz veya lüğavi mecaz olarak da adlandırılır.

İsti'ârede şu üç özellik görülür:

1-İsti'âre bir mecazdır.

2-İsti'ârede gerçek anlamda kullanıldığına delâlet eden bir engelleyici bir karine/kelime vardır.

3-İsti'ârede teşbih amacı söz konusudur.⁴¹

1.1.İsti'ârenin Rükûnleri

- 1- Müste'âr: Müşebbehünbih'in lafzı
- 2- Müste'ârünminh: Müşebbehünbih'in manası
- 3- Müste'ârün leh: Müşebbehin manası
- 4- el-Cami': Vech-i Şebeh
- 5- Karine-i mania.⁴²

Örneğin رايـت الـاسـد فـي الـحـرب "Savaşta bir aslan gördüm" cümlesi, aslında رايـت رجـلا قـويـيا كـلاسد "Savaşta aslan gibi kuvvetli bir adam gördüm" anlamındadır. Cümle bu şekliyle bir teşbîh cümlesi olarak zikredilir. Bu cümleden müşebbeh (رجـلا), edat (كـ) ve vech-i şebeh (قـويـيا) atılarak sadece müşebbehün bih (اسـد) söylenmiştir. Neticede bu teşbîh isti'areye dönüşmüştür. Burada aslan lafzı hakiki mânasında değil mecazi anlamda kullanılmıştır. Gerçek anlamın kastedilmesine engel karine savaşta aslanın bulunmamasıdır.

1.2.İsti'ârenin Çeşitleri

İsti'âre, rükûnları açısından birçok kısma ayrılmaktadır.

³⁹ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesir İbn Davud, *Muhtasaru't-Tefsiru İbn Kesir*, (Thk.: Muhammed Ali es-Sabûnî), Daru'l Kur'ani'l Kerim, Beyrut, 1981, II/442.

⁴⁰ Tirmizi, Nikâh, 38.

⁴¹ el-Hâşimî, *a.g.e.*, s.101-102.

⁴² Gür, *a.g.e.*, s. 240.

1.2.1. Teşbih'in tarafları bakımından isti'arenin çeşitleri

1.2.1.1. İsti'âre-i tasrihiyye (açık isti'âre)

Müste'ârun min'in (Müşebbehün bih) açıkça zikredildiği buna karşılık müste'âr leh'in (müşebbeh) hafzedildiği isti'âredir. Buna açık isti'âre yada isti'âre-i musarraha da denir.⁴³ Çünkü burada kendisine benzetilen şey açık olarak ifade edilmektedir.

Misal:

الرَّ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

“Elif. Lam. Ra. (Bu Kur’ân), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah’ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.”⁴⁴

Bu ayette geçen الظُّلُمَاتِ (karanlıklar) ve النُّورِ (aydınlık) kelimeleri asıl manaları dışında kullanmıştır. Zulümat dalaleti remz ederken nur ise hidayetin mümessilidir.⁴⁵ Bazı alimlere göre de ‘nur’ kelimesi hem hidayet hem de imana ivaz olarak kullanılmış. Buna mukabil ‘zülumat’ kelimesi de dalalet ve küfür anlamları yerine kullanılmıştır.⁴⁶ Bu istiaredeki alaka ise; الضَّلَالِ (sapıklık) ile الظُّلُمَاتِ (karanlıklar) ve الهدى (hidayet) ile النُّورِ (aydınlık) arasındaki benzerliktir. Her ikisi de doğru yolu şaşırma sebep olma hususunda birleştikleri için sapıklık, karanlığa benzetilmiştir. Müşebbehün bih’e delalet eden الظُّلُمَاتِ (karanlıklar) kelimesi isti'âre-i tasrihiyyeye-i asliye yoluyla müşebbeh olan الضَّلَالِ (sapıklık) için geçici olarak kullanılmıştır.⁴⁷

Kuralları yazılı hale getirilmeyen ama buna rağmen Araplar arasında pratik olarak kullanılan isti'are'nin bu sanatı daha başka ayetlerde de kullanılmaktadır.

Örnek 2:

“وَإِخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ”

“Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir.”⁴⁸ Semerkandî bu ayetin tefsiri sadedinde ‘cenah’ kelimesini ‘yan, taraf’⁴⁹ olarak ele alır. Nitekim Nesefî de ‘kanat’ diye meal verilen bu kelimeye kuşların inerken ve çıkarken kanatlarını nasıl kullandıkları meselesini de izah ederek açıklamaya çalışır.

⁴³ Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, *Belagat*, Sütun Yay., İst., s. 152.

⁴⁴ İbrahim, 14/1.

⁴⁵ en-Nesefî, Ebû'l Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl*, daru'l kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998, II/161.

⁴⁶ İz b. Abdi's-Selam, Ebû Muhammed İzzeddin Adulaziz b. Abdi's-Selam, *Tefsiru'l Kur'an*, Daru İbn Hazm, Beyrût, 1996, II/158.

⁴⁷ Eren vd., *a.g.e.*, s. 152.

⁴⁸ Şu'ara, 26/115.

⁴⁹ Seyyid Alâeddîn Ali Semerkandî, *Bahru'l Ulûm*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, II/570.

Nesefî'ye göre kuşların kanatlarını yere indirdiği gibi Resulün de kedisine tabi olanlara tevazuda bulunması gerekliliğine yorar.⁵⁰

Konumuz bağlamında ayette söylenmek istenen asıl şey 'mü'minlere karşı yumuşak ol' ifadesidir. Bu meram 'kanadını indir' şeklinde dile getirilmiş. Ayetteki ifade kuşun kanadını indirmesinden mustear olarak kullanılmıştır. Burada 'istiare-i tasrihiyye' şekli, "حفص" lafzı, müşebbeh (tevazu ve yumuşaklık) üzerine yüklenmiş. Bu durumda burada müşebbeh hazfedilip müşebbeh bih açıkça zikredildiği için *istiare-i tasrihiyye*, vardır.

1.2.1.2. İstiâ're-i mekniyye

Bir şeyi, zihinde diğer bir şeye benze tip, bu benzetmeden yalnız müşebbeh ile müşebbehünbihe bağlı bir unsuru zikredip müşebbehünbihin lafzı hazfedilen istiaredir. Başka bir deyişle, benzeyenin lafzının zikredildiği, benzetilenin ise açıkça söylenmeyip onu hatırlatan bir unsurla kendisine işaret edildiği istiaredir.⁵¹

Misal:

"يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ"

"*Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!*"⁵²

"فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ" "onları ateşe götürecektir" cümlesinde *istiare-i mekniyye* sanatı vardır. Nitekim bu cümlede ateş kelimesi su kelimesi yerine kullanılmaktadır. Bu tabir 'önüne düşüp suya götürmek tabirinden muste'ardır. Çünkü mevrîd kelimesi suya götürme işi için kullanılan bir lafızdır.⁵³ Ama cümlede müşebbehün bih (su) hazfedilmiş, onunla ilgili olan "أورد" "evrede" (suya götürülmek) kelimesiyle ona işaret edilmiştir.

1.2.1.3. İsti'âre-i Hissiyye

Duygularla algılanabilen kavramlarla yapılan isti'are çeşididir.⁵⁴

Misal:

"وَاتَّخَذَ قَوْمٌ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ أَلْمَ يَرَوْنَ أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا
"اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ"

"(Tûr'a giden) Musa'nın arkasından kavmi, zinet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne

⁵⁰ en-Nesefî, *Medarik*, II/586.

⁵¹ Firûzabâdi, *a.g.e.*, s.573.

⁵² Hûd, 11/98.

⁵³ Nasiruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer eş-Şîrazî el-Beydavî, *Envaru't Tenzil ve Esraru't Te'vil*, (Thk.: Muhammed Abdurrahman), Beyrût, 1418, III/258.

⁵⁴ İsmail Durmuş - İskender Pala, "İstiare", *DİA*, XXIII/ 317.

konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor? Onu (tanrı olarak) benimsediler ve zalimler oldular.”⁵⁵

Burada müstearunminh ineğin yavrusu, müstearun leh Yüce Allah'ın Kıptilerin zinet eşyalarından yarattığı hayvan, cami ise şekildir. Bütün kavramlar hissi (duygusal)dır.⁵⁶

Yine başka bir ayette geçen, “ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ”, “*Rabbim! dedi, benden (vücutumdan), kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Ve ben, Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde hiç bedbaht olmadım*”⁵⁷, âyetinde tutuşma ve parlama (iştiâl), ağarma (ibydâd) anlamı için ödünçlenmiş olup aralarında renk itibariyle benzerlik bulunan bu iki taraf ve vech-i şebeh (câmi') gözle görülür olduklarından hissîdirler.⁵⁸

1.2.1.4.İsti'âre-i Akliyye

Duygularla değil de akıl ile soyut olarak algılanabilen kavramlarla yapılan istiare çeşididir. Bu sanatta istiare akılla veya istiareye konu olan varlıkların/ tarafların akli/makûl veya ilgilerinin akli olmasıyla bilinir.⁵⁹

Misal: قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

“ (İşte o zaman) Eyvah, eyvah! Bizi uyuduğumuz yerden kim kaldırdı? derler. İşte Rahman olan Allah'ın vaadettiği budur. Peygamberler doğru söylemişlerdi.”⁶⁰

Bu ayette müste'arunminh " اَلرَّقَادُ " / uyku müste'arun leh, " اَلْمَوْتُ " / ölüm, cami ise fiilin açıkça görülmemesidir. Bunların tamamı aklen anlaşılan şeylerdir, yani aklidir.⁶¹ Ayetin ikinci bölümü olan “İşte Rahman olan Allah'ın vaadettiği budur.” bölümünün kim tarafından söylendiği noktasında tam bir ittifak yoktur. Bazı müfessirlere göre bu söz meleklerle ait⁶² iken bazılarına göre ise belli olmayan üçüncü bir şahsa ait bir sözdür. Mevdûdî'ye göre bu söz ayette söz edilen kişilere ait olabilir.⁶³ Çünkü onlar belli bir zaman sonra kendilerine gelerek dünyada resullerin vaat ettiği azabla karşı karşıya kaldıklarını idrak etmeye başlamışlardır. Bu da bu ayette kullanılan isti'are-i akliyenin sabit olduğunu göstermektedir.

⁵⁵ A'raf, 7/148.

⁵⁶ Eren, vd. *a.g.e.*, s. 158.

⁵⁷ Meryem, 19/4.

⁵⁸ İsmail Durmuş - İskender Pala, *a.g.e.*, XXIII/ 317.

⁵⁹ İsmail Durmuş - İskender Pala, *a.g.e.*, XXIII/ 317.

⁶⁰ Yasin, 36/52.

⁶¹ Eren, vd., *a.g.e.*, s. 158.

⁶² Semerkandî, *Bahru'l Ulûm*, III/131.

⁶³ Mevdûdî, *Tefhim*, IV, 245.

1.2.2.Müste'ârın lafzının durumuna göre isti'arenin çeşitleri

1.2.2.1.İsti'âre-i asliyye:

Kendisinde isti'âre yapılan kelime câmid (türetilmeyen) cins isim olursa isti'âre-i asliyyedir. Başka bir deyişle isimlerle isim hükmünde olan masdarlardan, bir de sıfatla ün kazanmış olan isim hükmüne girmiş âlemlerden yapılan istiaredir.⁶⁴

Misal:

الرُّ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

“Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur'ân), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.”⁶⁵

Bu ayet-i celilede Allah'ın yolu yerine câmid bir kelime olan “النُّور” kelimesi zikredilerek isti'are-i asliyye yapılmıştır. Zülumat ve nur kelimelerinin hidayet ve dalalet için kullanılan iki isti'are olduğunu belirten Zemahşerî, her iki isti'arenin me'hazlerinin de sonraki ayetler olduğunu söyler. Ona göre ‘nur’ klimesi hidayet anlamındadır ve açıklaması da ayetin devamında belirtilmiştir⁶⁶: “إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ” Burada istiarenin gerçekleştiği “zulumat” ve “nur” kelimeleri isim olduğu için bu istiare, *istiare-i asliyye* olarak anılmaktadır.⁶⁷

1.2.2.2.İsti'âre-i tebe'iyye

Kendisinde isti'âre yapılan kelime fiil veya ondan türetilen ismi fail, ism-imef'ul, sıfat-ı müşebbehe, ism-i zaman, ism-i mekan, ism-i alet gibi müştak bir kelime veya edat harf olursa istiare tebe'iyye olur.⁶⁸

Misal:

“وَاللَّهُ أَنْبَتُكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا” “Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir.”⁶⁹

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerîmede “yaratma” (انشاء) lafzını, “yerden bitirme”ye (انبات) benzetti ve “انبات” lafzından “أَنْبَتَ” (sizi bitirdi) fiilini türetip müsteâr olarak kullandı.⁷⁰ İşte fiil sîgasıyla yapılan bu tür istiarelere, *isti'are-i tebe'iyye* denilmektedir.⁷¹

⁶⁴ Tefâtânî, *a.g.e.*, s. 169.

⁶⁵ İbrahim, 14/1.

⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, III/544

⁶⁷ Gür, *a.g.e.*, s. 252.

⁶⁸ Kazvînî, *Îzâh*, s. 226; Tefâtânî, *a.g.e.*, s. 169.

⁶⁹ Nuh, 71/17.

⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, IV/1143.

⁷¹ Bolelli, *a.g.e.*, s. 102.

1.2.4. Benzetme yönünün açık veya gizli olmasına göre isti'ârenin çeşitleri

1.2.4.1. İsti'âre-i âmiyye:

Araştırmaya ve düşünmeye gerek kalmadan herkes tarafından anlaşılabilen istiarelerdir.

Misal: "رَأَيْتُ أُسْدًا يَرْمِي" “Ok atan bir aslan gördüm” gibi.

Kişinin sevdiği kimseye: “gülüm” diye hitap etmesinde de isti'are-i âmiyye vardır. Bu ibarede, vech-i şebeh'in “koku, güzellik ve temizlik” olduğu herkesçe kolay bir şekilde anlaşılmaktadır.⁷²

1.2.4.2. İsti'âre-i hassiyye:

Düşünmeyi gerektirecek kadar manası kapalı olan, ancak havas denilen bilgili kişiler tarafından anlaşılabilen istiarelerdir.

Misal:

“Ufacık taşlı dereler develerin boyunlarıyla aktı.” sözünde olduğu gibi.⁷³

1.2.5. Müşebbeh ve müşebbeh bih'in mülayimlerinin (ilgili unsurların) söylenip söylenmemesine göre isti'âre'nin çeşitleri

1.2.5.1. İsti'âre-i mutlaka:

İçinde müşebbehühbih ve müşebbehle ilgili (müste'ârün leh veya müste'ârünminh) hiçbir mülâimi (ilgili unsuru) zikredilmeyen isti'âredir.⁷⁴

Başka bir ifadeyle bir sığata (manevi sığat) ve (müste'ârünminh ve müste'ârünleh'e uygun gelecek) bir kısımlandırmaya yakın olmayan isti'âredir.⁷⁵

Misal:

“إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ” “Şüphesiz, su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık”⁷⁶

Burada طغا (çoştı, taştı, sınırı aştı) fiili زاد (arttı) mânasına kullanılmış olup⁷⁷ gerçek anlamın kast edilmesine engel karine ماء lafzıdır. Bu istiarede müşebbeh ve müşebbehühbih'in mülayiminden herhangi bir şey zikredilmediği için *istiare-i mutlaka* olarak isimlendirilir.⁷⁸

⁷² M. Orhan Soysal, *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul, 1998, s. 56.

⁷³ Kazvini, *Telhis ve Tercümesi*, s.120.

⁷⁴ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî*, s. 171.

⁷⁵ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, s. 166

⁷⁶ Hakka, 69/11.

⁷⁷ Ahmed b. Mustafa Merağî, *Tefsiru'l Merağî*, Şeriketu Mektebetu Mustafa, Mısır 1946, XXIX/50.

⁷⁸ Gür, *a.g.e.*, s. 251.

1.2.5.2. İsti'âre-i muraşşaha:

Bir istiârede müste'ârminhe ait bir mülayimin zikredilmesiyle meydana gelen istiaredir. Bu istiâreye terşih de denir.⁷⁹

Misal:

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

“İşte onlar öyle kimselerdir ki, hidayet karşılığında sapıklığı satın almışlardır da ticaretleri kar etmemiştir.”⁸⁰

Bu ayette “satın almayı” ifade eden الْإِشْتَرَى kelimesi, “tercih etmek, seçmek,” manasına olan الْإِخْتِيَار kelimesinden isti'are yapılmış ve müşebbehünbih olan الْإِشْتَرَى nın sıfatı olan رَبِحَتْ ve تِجَارَتْ kelimeleri zikredilmiştir.⁸¹ “İştira” kelimesinin gerçek manasını kastetmemize engel olan karine de (karine-i mania) الضَّلَالََةَ kelimesidir.

Terşih, mübalağanın gerçekleşmesini içerdiği için diğerlerinden daha belîğdir. Onun yapısı, teşbihi unutmuş görünme (yani müste'ârünle'înmüste'ârünminh'in aynısı olduğu iddiası) üzerine kurulur.

1.2.5.3. İsti'âre-i mücerrede:

Müste'ârî lehin mülayimlerinden birini ihtiva eden (içinde müşebbehin mülayimi (münasib unsuru) zikredilen) isti'ârelere mücerred isti'âre denir. Başka bir ifadeyle müste'ârün lehe uygun olana yakın olan isti'aredir.⁸²

Misal: “وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ عَلَيْهَا فَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ” “Allah, (İbret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.”⁸³

Zemahşerî, ayette kullanılan ‘ازاق’ kelimesinin isti'are babında kullanılmasını kelimenin mezkur kavimce çokça kullanılmasına bağlamaktadır.⁸⁴ O kavim bu kelimeyi zarar ve kötülüğe duçar kalanlar için kullandıklarından Yüce Allah da bu kelimeyi azaptan muste'ar olarak kullanmaktadır.

Bu örnekte kendisine benzetilen (libas/elbise) zikredilmiş, benzeyen (acı yemek) ise hazfedilerek gereklerinden biri olan tatma kelimesiyle ona işaret edilmiştir. İşte bu metoda *istiare-i mücerrede* adı verilir.⁸⁵

⁷⁹ Bolelli, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁰ Bakara, 2/16.

⁸¹ Zemahşerî, *a.g.e.*, I/50.

⁸² el-Haşimi, *a.g.e.*, s. 333-334.

⁸³ Nahl, 16/112.

⁸⁴ Zemahşerî, *a.g.e.*, I/586.

⁸⁵ Gür, *a.g.e.*, s. 250.

1.2.6. İfrad ve terkib yönünden isti'ârenin çeşitleri

1.2.6.1. İsti'âre-i müfrede:

Müstearın tek bir lafızdan ibaret olduğu istiarelere “isti'are-i müfrede” denir. Musarrah ve mekni olan isti'arelerin tümü bu guruba dâhildir.

1.2.6.2. İsti'âre-i temsiliyye:

Zihinde tek bir tasavvur hâsıl etmek üzere, isti'ârelerinard arda sıralanmasından meydana gelen, mübalağa için aralarındaki benzerlikten dolayı esas manası dışında bir manaya kullanılan (asıl manasına benzetilen manada kullanılan) terkibdir. Bu isti'ârenin diğer adıda “mürekkebi isti'âre”dir.⁸⁶

Misal:

“أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” “Şimdi (düşününün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi”⁸⁷

Mü'min, dosdoğru yol üzerinde dimdik yürüyen kimseye benzetilirken; kâfir de, cehenneme giden yolda yüzüstü kapaklanarak düşen, yani sürekli tökezleyerek yürüyen, dimdik duramayan bir kimseye benzetilerek temsili isti'are yapılmıştır.

Temsili isti'âre yapılırken söylenen ya da söylenmeyip kapalı bırakılan unsurların ikisi de maddi dünyadan seçilir, ya da kapalı tasavvur, mânevî dünyadan maddi dünyaya intikal ettirilir. Temsili istiareler halk arasında yaygın hale gelirse “mesel” olur. Dolayısıyla dilimizde “atasözü” dediğimiz ve Arapça'da “darb-ı mesel” denilen ifadeler aslında temsili istiareden başka bir şey değildir. Ancak Mesellerde muhatabın durumuna göre herhangi bir değişiklik yapılmaz, ilk ortaya çıktığı orijinal şekli ile kullanılır.⁸⁸

1. KİNÂYE-الْكِنَايَةُ

Kinâye kavramı birinci babdan olan يَكْنُو كُنَا fiilinin veya ikinci babdan كُنِيَ كِنَى fiilinin masdarıdır. Lügatte; bir şeyi açıkça söylemek ve gizlemek manasına gelir. İstılahta ise; hakiki manayı düşünmeye engel olacak bir karine bulunmak şartıyla bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, başka bir lazımi manada kullanma sanatıdır.⁸⁹ “Bir şeyi lazımları ve revadifi/eş anlamlıları ile bildirmektir”⁹⁰ şeklinde de tarif edilen Kinaye toplum içinde de günlük konuşmalarda kullanılan bir sanat türüdür. Yani kullanılan kelimenin gerçek ve mecazi olmak üzere iki anlamı vardır. Dile getirilme bakımından her iki anlam da geçerli sayılabilir. Ancak ifadeye kinaye sanatı hükmü verebilmek için gerçek

⁸⁶ Kazvini, *a.g.e.*, s. 119.

⁸⁷ Mülk, 67/22.

⁸⁸ Bilgegil, *a.g.e.*, s. 175.

⁸⁹ Kazvîni, *İzâh*, s. 241; Bilgegil, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁰ Gür, *a.g.e.*, s. 264.

anlamın kasdedilmemesi gerekir. Kinâyede kullanılan ibarenin mecazi anlamının kasdedilmesinin yanında hakiki anlamında kasdedilmesi mümkündür. Mecaz da ise sözün gerçek anlamının kullanılması kesinlikle mümkün değildir. Kinâye açıkça ifade edilemeyen duyguları, alay ve hakaret amacıyla söylenen sözleri söylemeye yarayan bir sanattır. Kinâyeli kullanımın maksatlarından biri de anlatıma zenginlik katmaktır. Yani mecazi mananın yanında gerçek mana da bir görüş ufku açar.⁹¹

1.1.Kinâyenin Rükûnları

a-Mekniyyunbih: Kinayenin lafzına denir. Hem gerçek hem de mecaz anlamına muhtemel olan lafızdır.⁹²

b- Mekniyyunanh: Kinayenin delalet ettiği manadır. Örneğin cesur birisi hakkında “yürekli” ifadesinin lafzı mekniyyunbih, manası “cesur” da mekniyyunanh’dır.⁹³

1.2.Kinâyenin Çeşitleri:

1.2.1.Mekniyyun anh’a Göre Kinâye Çeşitleri

1.2.1.1.Mekniyyun anh (kinayede kasdolunan mana) sıfat olan kinâyeler

Kendisiyle (cömertlik, cesaret ve uzun boyluluk gibi) bir sıfat istenen kinayedir.

Misal:

Araplar şöyle derler: “Falan hanımın küpesinin sarktığı yer uzundur. Yani onun boynu uzundur. Burada boynun uzunluğu direk söylenmek yerine, edebi bir yolla dile getirilmiştir.⁹⁴

a.Kinâye-i Karibe: Eğer (kinayeden istenen sığata) intikal bir vasıta ile olmazsa, bu (kinaye-i) karibedir. Buda iki kısımdır.

aa. Açık olur. Uzun boylu kimseden kinaye olarak söyledikleri:

طویل نجادُه “Kılıcımın bağı uzundur” ve “طویل نجاد ” “Kılıç bağı uzun” sözleri gibi.

Birinci sade bir kinayedir. İkincisinde ise sıfat (mevsufa râci olan gizli) zamiri içerdiği için bir tür açıklama vardır.

ab. Gizli olur. Aptal kimseden kinaye olarak söyledikleri:

عريض الكفى “Kalın kafalı” gibi.

b.Kinâye-i Ba’ide: Eğer (bu kısımda) kinayeden istenen sığata intikal bir vasıta ile olursa bu kinaye-i ba’idedir. Yani mekniyyunanh’ı zor anlaşılın

⁹¹ İsmail Durmuş, “Kinâye”, *T.D.V., İslam Ansiklopedisi*, İst., 1988-2007, 26/34-36.

⁹² Ahmed Matlûb, *el-Belâğa ve ‘t-Taṭbîk*, s.370.

⁹³ Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 171.

⁹⁴ Ali el-Cârim, Mustafâ Emîn, *el- Belağatü'l-Vâziha*, s. 123.

kinayedir. Konuksever kimseden kinaye olarak söyledikleri, كثير الرماد “Külü çok” sözü gibi. Bu örnekteki ifadeyle ne kastedildiğini anlamak için araya bazı vasıtalar girmiştir. Külün çokluğu ile tencerelerin altında çok odun yakılmasına, ondan pişen yemeklerin çokluğuna ve eve çok konuk geldiğine, bu da maksada (konuksevere) delâlettir.⁹⁵

1.2.1.2.Mekniyyun anı (manası) mevsuf olan kinâyeler

Kasdedilen lafız sıfat ve nisbet olmayan kinayedir. Bu tür kinayeler ikiye ayrılır.

a.Müfred Kinaye: Bir tek anlam ve mevsuf kasdedilen kinayedir.

Misal:

“Biz keskin ve parlak kılıçlarıyla (düşmanı) vuran ve yok eden; ayrıca kin, hased ve kıskanmanın toplandığı yeri (düşman kalbini) paramparça edenleriz.” ifadesiyle kalbleri kasdediyor.Burada kalp mevsuf olup, ondan kinaye yapılan “kinlerin toplandığı yer” terkibi de mevsuftan kinayedir.⁹⁶

b.Mürekkeb Kinaye: Nitelenenin canlandırılmasında birçok anlamlı sıfatın yer aldığı kinayedir.

İnsan hakkında kinaye olarak söylenen, الأظفار عريضة القامة مستويحي “Boyu düzgün, tırnakları geniş bir canlıdır.”⁹⁷

Türkçede genç bir delikanlı hakkında kullanılan, “canlı-kanlı, uzun boylu, geniş omuzlu, yakışıklı” ifadelerinde de anlamlı sıfat kullanıldığından mürekkeb kinaye vardır.

1.2.1.3.Mekniyyun anı (mânâsı) nisbet olan kinâyeler

Kendisiyle bir nisbet istenen kinayedir. Yani bir sıfat veya mevsuf açıkça belirtildiği halde aralarındaki ilginin kinaye yoluyla ifade edilmesidir.

Misal: “Muhakkak ki cömertlik, insanlık ve çok bahşış verme İbnu'l Haşrec'in üzerine kurulmuş olan kubbededir.”⁹⁸

Şair burada cömertlik, insanlık, çok bahşış verme gibi güzel vasıfları açıkça beyan etmeden “onun üzerine kurulmuş kubbede “ ifadesini kullanarak kinaye yoluyla İbn Haşrec'e nisbet etmiştir.

1.2.2.Vasıta ve Vesilelerine Göre Kinâye Türleri

1.2.2.1.Telvih

Lügatte, uzaktan birisine uzaktan işaret etmek, beyazlatmak ve ışıktı

⁹⁵ Kazvini, *Telhis*, s. 126-127.

⁹⁶ el-Hâşimî, *a.g.e.*, s. 349; Ali el-Cârim, Mustafâ Emîn, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁷ Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 174.

⁹⁸ Bilgegil, *a.g.e.*, s. 176.

Parılatmak olan telvih, ıstılahta ise Kinaye sanatında eğer asıl mana ile kinaye yoluyla kastedilen mana arasındaki vasıtalar çok olursa, bu tür kinayeye verilen addır.⁹⁹

Misal: “Onun külü çoktur.”

Bu misalde kastedilen asıl mânâ onun cömert olmasıdır. Çünkü külün çokluğu, çok odun yakmayı gerektirir. Çok odun yakmak da çok miktarda yemek ve ekmek pişirmeyi gerektirir. Yemek ve ekmeğin çokluğu, yiyen kimselerin çok fazla olduklarını, buda misafirlerin fazla olduğunu, misafirlerin çok olması da cömertliği gerektirir.¹⁰⁰ Misalde de görüldüğü üzere asıl mana ile kinaye ile kastedilen mana arasında vasıtalar oldukça çoktur. Bundan dolayı bu kinaye “telvih”tir.

1.2.2.2.Remz

Lügatte işâret etmek, simgelemek, yakında duran birine kaş, göz, ağız ve elle işârette bulunmak demektir.¹⁰¹ İstilahta ise kelimenin uzak ve yakın manaları arasındaki vasıtalar az ve kapalı olursa bu tür kinayelere “Remz” denir. Bir başka ifadeyle, mütekellimin, sözünü bazılarında gizlemek, bazılarında da anlatmak istediği bir şeyi el, göz, kaş işâreti ile bildirmesidir.¹⁰²

Misal:

Misal: وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفَاً مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ

“Gündüzün iki ucunda gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir.”¹⁰³

Bu âyetin baş kısmı beş vakit namaza işâret etmektedir. Zira “gündüzün iki ucunda” lafziyla gündüz kılınacak namazlara, “gecenin de ilk saatlerinde” ifadesiyle de gece kılınacak namazlara işâret edilmiştir. Bununla beraber Müfessirler, gündüzün iki tarafındaki namazlardan hangi vakitlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mücahid, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezî ve Dehhak, gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan maksadın, sabah, öğle ve ikinci namazları olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî ise, bu namazların, sabah ve akşam namazları olduklarını söylemişlerdir. Taberî bu görüşü tercih etmiştir. Katade ve diğer âlimlerden nakledilen başka bir görüşe göre ise, gündüzün iki tarafında kılınması istenen namazlardan maksadın, sabah

⁹⁹ Firûzabâdî, a.g.e., s. 307.

¹⁰⁰ Firûzabâdî, a.g.e., s. 43.

¹⁰¹ Bilgegil, a.g.e., s. 143.

¹⁰² Bolelli, a.g.e., 143.

¹⁰³ Hud, 11/114.

ve ikinci namazları olduğu söylenmiştir.¹⁰⁴

Türkçe'de de remz yoluyla kullandığımız çeşitli deyimler vardır. “Burnu büyük” sözü kibirli, “Tuttuğunu koparır.” ifadesi de her işinde başarı sağlar manalarına gelir.¹⁰⁵

1.2.2.3. İmâ veya İşaret

Hakiki anlam ile kinayi anlam arasında vasıtalar bulunmayan, alakası açık kinaye türüne “imâ” denir. Örtülü olarak anlatılmak isteneni (mekniyünanh) doğrudan veya az bir vasıtayla anlatan, alakası açık kinaye türüne işâret denir.¹⁰⁶ Başka bir ifadeyle eğer kinayedeyken, yakın ve uzak anlamlar arasındaki vasıtalar az ve açık olursa Kinaye ima ve işaret adını alır.¹⁰⁷

Misal:

"يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهُيهِ الْأَنْفُسُ وَلَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ"

*“Onlara altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve kendilerine: Siz, orada ebedî kalacaksınız, işte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen cennet budur. Orada sizin için bol bol meyveler vardır, onlardan yersiniz, denilir.”*¹⁰⁸

Bu âyette, nefislerin istediği bütün şehvetler ve gözle görerek lezzet alınan her şeye işaret vardır.¹⁰⁹ Konuya işaret etme çerçevesinde yaklaşan Semerkandî'ye göre Yüce Allah'ın Mü'minlerin Cennetteki durumlarına yaptığı bu işaret onların dünyadaki iyiliklerinin bir karşılığı olarak onlara verilecektir.¹¹⁰

1.2.2.4. Ta'riz

Kelime olarak ‘bir şeyi hedef yapmak, bir şeyin kenarı ve yazıyı düzgün yazmak’¹¹¹ olan “ta'riz” istilâhî manası da, söylenen sözü üstün bir edebi yetenekle manasından başka bir yöne çevirmeye bir kimseyi kastederek gönderme yapmaya denir.¹¹² Bununla beraber ‘konulduğu anlamın dışında başka bir anlama işaret ettiği sîbakından anlaşılabilir cümledir. Bir başka ifadeyle tariz, ‘bir şey söyleyip onunla söylemediğin başka bir şeyi kastetmektir.’¹¹³ Bu cümleye

¹⁰⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Cami'u'l Beyan An Te'vilü'l Ayi'l Kur'an, Daru'l Hicr, 2001, XII/627.

¹⁰⁵ Uzunoğlu, a.g.e., s. 178.

¹⁰⁶ İsmail Durmuş, a.g.e., 26/34-36.

¹⁰⁷ Kazvinî, a.g.e., s. 466.

¹⁰⁸ Zuhurf, 43/71.

¹⁰⁹ Bilgegil, a.g.e., s. 176.

¹¹⁰ Semerkandî,

¹¹¹ Firûzabadî, a.g.e., s. 834.

¹¹² Bolelli, a.g.e., s. 144-145.

¹¹³ et-Tehanevî, Kitabu'l Keşşafî'l İstilahatî'l Fünûn, II/1286.

tariz denilmesi kinayede olduğu gibi sözün hakikat ve mecaz olması açısından değil kastedilen şeyin işaret ve karine yoluyla anlaşılmasındandır.¹¹⁴

Misal:

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ إِلَّا اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادْنَا بِادِي
الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ

“Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz.”¹¹⁵

Âyet-i kerimedeki, “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz.” ifadesi, kendilerinin nübüvveti daha layık olduklarını ta'riz yoluyla kinayedir.¹¹⁶

Kur'ân' daki çeşitli nükte ve amaçlara yönelik ta'riz ve kinaye örneklerinden biri de:

“أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا” “Gökten bir su indirdi ve vadiler kendi miktarlarıncaya dolup aktı, sel ise üste çıkan bir köpük taşıdı”¹¹⁷ ifadesidir. Gazali bu ayetteki suyun ilme, vadilerin kalplere, köpüğün dalâlete işaret olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

¹¹⁴ Nejdet Gürkan, “Arap Edebiyatında Kinaye Sanatının Konumu”, V, *SDU İlahiyat Fak. Dergisi*, 1998, s. 237.

¹¹⁵ Hud, 11/27.

¹¹⁶ Durmuş, “Kinâye” *T.D.V.*, İslam Ansiklopedisi., XXVI/35.

¹¹⁷ Ra'd, 13/17.

¹¹⁸ Durmuş, “Kinâye” *T.D.V.*, İslam Ansiklopedisi., XXVI/35.

SONUÇ

Beağat ilminin en önemli konusu olan edebi sanatlar, sözün güzellik kazanması ve etkili olması açılarından büyük bir önemi haizdir. Duygu ve düşünceleri yerine ve zamanına uygun, en güzel şekilde ifade edebilmenin ve edebi eserleri daha iyi anlayabilmenin şartı edebi sanatları iyi bilmektir.

Düşüncelerin, duyguların, değerlerin ve onların anlatımında kullanılacak yolların farklı söz ve usullerle açık ve güzel bir şekilde ifade edilmesini sağlayan kurallardan bahseden beyan ilminin en önemli konuları arasında kinaye ve isti'are sanatları yer almaktadır.

Kur'an içeriği itibariyle olduğu gibi belağat i'caz yönüyle de zirve bir kitaptır. Kur'an belağat yönüyle incelendiğinde görülecektir ki her bir ayetinde belağat ilminin farklı bir nüktesi vardır. Bu, Kur'an'ın kendi döneminde o günün ediplerini aşan bir i'caza sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bu çalışma belağatın iki konusunun Kur'an'da nasıl işlendiği noktasında bir numune mesabesinde. Biz burada Kur'an'ın gerek ibadet gerek muamelat gerekse ihtiva ettiği diğer temel konularını ele alırken i'caz üslubunu elden bırakmadığına şahit olmaktadır.

Belağat ilminin temel konularından olan kinaye ve isti'are Kur'an'ın geneline serpiştirilmiş halde bulunmaktadır. Bu konulara ait örnekler sadece kinaye ve isti'are'nin temel örneklerini ele almakla yetinmez. Çoğu ayette bu iki konunun alt başlıklarıyla alakalı örnekler de yer almaktadır. Bu mada Kinaye ve isti'are ile alakalı genel bir örnek bulunabildiği gibi Kinaye-i karibe, kinaye-i baide, remz, telvih vs. gibi kinayenin alt başlıklarıyla alakalı da ayetlerden örnekler bulunmaktadır. Aynı şekilde isti'are'nin de temel anlatımıyla alakalı örnekler mevcut olduğu gibi isti'are'nin alt başlıkları olan isti'are-i mutlaka, muraşşaha, mücerrede vs. hakkında da örnek ayetler vardır.

Hiç şüphesiz Kur'an, belağat ile alakalı konuları sanat kaygısıyla ele almaz. Ama ele aldığı konularda belağatla alakalı sanatları kullanması, bu kitabın aşkın bir Varlığın indinde nazil olduğunu ispat içindir. Bu yönüyle Kur'an mu'ciz yönünü ortaya koyarak insanlara hidayet yolunu gösterir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülazîz Atfık, *İlmü'l-Meânî*, (nşr.: Dâru'n-nehdati'l-'arabiyye), Beyrut, 1985.
- Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğe*, Daru'l Ma'rife, Beyrut, 1999.
- Ahmed Emin, *Ruhu'l-İslam*, Beyrut, 1969.
- Alâeddîn Ali Semerkandî, *Bahru'l Ulûm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- Beydavî, Nasıruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer eş-Şîrazî, *Envaru't Tenzil ve Esraru't Te'vil*, (Thk.: Muhammed Abdurrahman), Beyrût 1418.
- Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, *Belağat*, Sütun Yay., İst.
- Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'Cemu'l Udeba*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût, 1991.
- Ebû'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût, 2006.
- Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, (Thk.: Yusuf Ali Bedyuvî), Beyrût, 1998.
- el-Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, (Nşr.: Mektebetü't Tahkikü't-Türâs fi Müesseseti er-Risâle) Beyrut, 1987.
- el-Kazvîni, el-Hatîb Celâluddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *el-İzâh fi 'Ulûmi'l-Belâğe, el-Meânî el-Beyân el-Bedî'*, nşr. İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kâhire.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami'u'l Beyan An Te'vilu'l Ayi'l Kur'an*, Daru'l Hicr, 2001.
- et-Teftazânî, Sadeddin Mesud bin Ömer bin Abdullah, *Muhtasaru'l-Meânî*, Sahabe Kitapevi, Gaziantep, ts.
- Hulusi Kılıç, "Beagat", *T.D.V., İslam Ansiklopedisi*, İst., 2007.
- Hikmet Akdemir, *Beagat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yay., 1999 İst.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud , *Muhtasaru't-Tefsiru İbn Kesir*, (Thk.: Muhammed Ali es-Sabûnî), Daru'l Kur'ani'l Kerim, Beyrut, 1981.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü'l-Arab*, Dâru's-Sâdir, ts.,Beyrut.
- İbrahim Kâfî Dönmez, "Beyân" *T.D.V, İslam Ansiklopedisi*, İst., 1988-2007.
- İsmail Durmuş, İskender Pala, "İsti'are", *DİA*, İst., 1988-2007.

- İz b. Abdi's-Selam, Ebû Muhammed İzzeddin Adulaziz b. Abdi's-Selam, *Tefsiru'l Kur'an*, Daru İbn Hazm, Beyrût, 1996.
- M. Orhan Soysal, *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul, 1998.
- Mehmet Yalar, *el-Hatib el-Kazvîni ve Beagat İlmindeki Yeri*.
- Mustafa Kırkız, *Arap Belağat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan yay., 2014.
- Merağî, Ahmed b. Mustafa, *Tefsiru'l Merağî*, Şeriketu Mektebetu Mustafa, Mısır 1946.
- Nasıruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer eş-Şîrazî el-Beydavî, *Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vîl*, (Thk.: Muhammed Abdurrahman), Beyrût, 1418.
- Nejdet Gürkan, "Arap Edebiyatında Kinaye Sanatının Konumu", V, *SDU İlahiyat Fak. Dergisi*, 1998.
- Nesim Sönmez, "Hılfu'l-Fudûl Teşkilatı", XLI, *AÜİFİD*, 2014.
- Nusreddin Bolelli, *Belağat Kur'an Edebiyatı*, MÜİF Yay., İst., 1993.
- Süleyman Gür, *Kâzî Beyzâvî Tefsîrinde Beagat İlmi ve Uygulanışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, Daru'l Kutubi'l İlmîyye, Beyrût, 2006